

mål+³mæle

Sprogsprot samt problemer og udfordringer

Læterspørgsmål *side 2 og 30.*

Eftermæle til overmålmænd Erik fra en discipel

side 4.

Importordet *mall*

Læs den helt igennem stuerne etymologi bag det på *side 9.*

Hvad tændstikæsken gemte

En beretning om sprog og social forståelse hos børn med autisme finder du på *side 10.*

Fra aftenbakke til flagermus

Ældre dansk har aldrig været nemmere *side 19.*

Fældet i rugen

En kyndig læser giver tiltale på svar i titeldiskussion *side 28.*

Hvem ved hvad om slaviske sprog?

Prøv dig selv eller din nabo på *bagsiden*

Spørgsmål og svar om sprog 2

Ode til professor Erik Hansen 4

Side 9-etymologien 9

Hvem tror hvad? 10

Fra aftenbakke til flagermus 19

Nyt fra redaktionen 27

The Catcher in the Rye 28

Sprogviden 32

Vi kan sige, at pølsen står på bordet; ligger den der, må den være smidt direkte på dugen.

*Erik Hansen,
1974*

Spørgsmål og svar om sprog

Denne brevkasse bringer spørgsmål og svar om sprog, men også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går du rundt og tænker på sproglige spørgsmål, så send et brev om dem til redaktionen. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

redaktion@malogmaele.dk

? Fri internet og stort elektronik

Er det da helt galt fat med substantivernes køn på dansk? På min vej til arbejde noterede jeg inden for tre minutter hele to »kønsfejl«: »Stort elektronik« og »Fri internet«. Hvad mener Mål og Mæle om den sag?

Susanne Holm, Lyngby

! Vi har i begge tilfælde med såkaldte *kongruensfejl* at gøre: Der er uoverensstemmelse mellem substan-

tivets køn og det beskrivende adjektivs bøjning. Vi har fundet et billedbelæg på et af dine eksempler, som åbenbart ikke kun forekommer i Lyngby.

Vi tager den mest påfaldende form først: *Internet* er ganske rigtigt neutrum/intetkøn på dansk. Det fremgår både af fx *Retskrivningsordbogen* og af, at man siger »på internettet« og ikke »på internetten«. Desuden har vi på dansk den regel, at sidste led i et sammensat ord bestemmer ordets køn, og det hedder da også *et net*. Hvorfor så »fri internet«? Adjektivet skal vel bøjes i neutrum, ligesom i »stort hus«? Grunden er muligvis, at der er tale om en frase, der er lånt fra engelsk, og *free* gengives så ganske enkelt som *fri* på dansk, uden at man tænker dansk kongruens ind i gengivelsen.

Det er et oplagt fraselån, fordi denne reklamebesked er så voldsomt udbredt i vores globaliserede verden. Måske hjælpes den ubøjede form også lidt på vej af den betydningsparallelle form »gratis internet«, hvor adjektivet *gratis* er ubøjeligt ligesom

en række andre tillægsord (fx *lilla*, *orange*).

Herudover kan man bemærke, at *tilfældige fejl* generelt trækker væk fra neutrum – der er nemlig i andre sammenhænge mindst dobbelt så mange forbindelser mellem *fri* + et substantiv i fælleskøn som mellem *frit* + et substantiv i neutrum. Det kan man forvise sig om i KorpusDK ved at søge efter naboord. Og så er der ydermere en strukturparallelisme i *frit-i(n)t-ernet*, som er konstruktio-ner, der let reduceres. Sammenlign *lokomotiv*, der meget hyppigt udtales *lokmotiv*.

Men hvad så med det omvendte fænomen, at der tilføjes en neutrumsendelse, *-t*, ved et adjektiv, der beskriver et substantiv, der er utrum/fælleskøn, altså et »n-ord«? Her kan der tænkes to forklaringer:

Elektronik er ganske vist officielt et utrumsord ifølge både DDO og *Retskrivningsordbogen*. Så det hedder altså *den* nyeste *elektronik*. Når man så alligevel kan støde på skiltet *Stort elektronik*, må det hænge sammen med, at *elektronik* her ikke længere opfattes som et begreb, men som et stof eller et materiale. Når det ligger i en bunke, har det jo udtjent sin oprindelige funktion og er blevet til metalskrammel. I denne nye tilstand eller status falder det ind under en anden betydningskategori, nemlig det man kalder stofbetegnelser. Og her er det helt normalt at bruge intetkøn om fælleskøn-ord, jf. fx *en øl* (tællelig), men *øllet* i glasset (utælleligt). I øvrigt er der blandt usikre sprogbru-

gere, herunder børn, generelt en vis vaklen ved den type ord, jf. autentiske eksempler som »Må jeg bede om sukkeren?« og »Ved ikke hvor stort et problem det er, men elektronikket er ikke specificeret [sic!] til at kunne klare det.«. Sidstnævnte er dog meget sjældent i skriftsproget. Man kan læse mere om emnet stof og køn i Lars Brinks artikel i Mål og Mæle 33:1, s. 22-25.

En anden eller supplerende forklaring er, at *elektronik* i denne sammenhæng i virkeligheden er en afkortet version af det underforståede ord *elektronikaffald*, der i hvert fald er neutrum. Det er også derfor, at man på genbrugsstationerne finder containere med påskriften *Småt brændbart* [nemlig: affald], som de sprogvittige hunde i bandet TV2 i 2002 lod sig inspirere af til denne albumtitel:

KF og CE

Der er endnu et Spørgsmål og svar om sprog på side 30

Ode til professor Erik Hansen

Af Lars Henriksen

Det var Erik Hansen der indviede mig til sprogvidenskaben. Da jeg begyndte på dansk i 1964, var han det absolutte hit i den sproglige del af studiet. Hele miljøet var skarpt delt op mellem de sproglige og de litterære. Men EH kunne få selv de litterære til at interessere sig for sprog. Ivrig og energisk – og allerede dengang med sin særlige charme-flabthed – fór han rundt oppe ved tavlen og afslørede de mærkværdigste sammenhænge i sprogets verden. Vi var begejstrede og overvældede. Og det var de litterære altså også.

Sprudlende erkendelsesglæde

Erik Hansen var sprog-guru. Det ord brugte jeg naturligvis ikke. Der var vist ikke rigtig nogen ord for det. Ved et middelalderuniversitet havde det sikkert heddet noget. Og jeg havde båret hans tegn og begivet mig i fægte-kamp med slyngler der satte spørgsmålstejn ved hans ære og hans ideer. Men nu om dage var vi bare en flok studenter der var grebne og som dyrkede ham. Først og fremmest naturligvis ved at diskutere det han skrev og forelæste om. Men var han i polemik i pressen, fulgte vi andægtigt med, skrev måske selv harmdirrende læserbreve og var inderligt enige om det åndelige mørke hos hans modstandere.

Allerede her var den første – utilgittede – hjælp fra hans side. For gennem alle disse faglige skærmydsler fik jeg mig en identitet som studerende. Og det er ret godt at have når man læser et fag. Jeg var – i min egen opfattelse – i centrum af begivenhederne på sprogvidenskabsfronten. EH var fremtiden. Og han drøede derudad så støvet stod op. Og skyggede for gammeldawsere som Brøndum-Nielsen, Diderichsen m.fl.

Ikke at vi ikke studerede dem, men det var hos EH det nye piblede frem. Her var der faglighed + erkendelsesglæde, hos de andre kun tung faglighed: fx i Brøndum-Nielsens »Gammeldansk Grammatik« der bare ynglede med bind efter bind. Det var som om forfatteren var faret vild i detaljerne og ikke kunne huske sit eget udgangspunkt. Selvfølgelig var der en teori og et projekt, men der var ingen fryd. Sådan var det faktisk i mange af lærebøgerne. Men der var jo ikke nogen vej udenom. Jeg læste og jeg tænkte, og jeg læste. Det var spændende, men det var svært. For faget var stort, uhyggelig stort.

Men så hin dag skete indvielsen. Efter endnu en forrygende grammatiktimestime gik jeg – som så ofte – op til katederet med et spørgsmål. Jeg forelagde en grammatisk iagttagelse og mit ræsonnement. Og da var det at

EH udtalte de ord der fuldstændig ændrede mit studiums karakter og dermed mit liv. Han sagde: »Ja, der har du fat i noget. Det har jeg faktisk aldrig tænkt på«.

Jamen, hørte jeg rigtigt? Jeg – med min amatør-nysgerrighed og flade gymnasie-viden – jeg havde spottet et sprogfænomen som han ikke havde bemærket!?! Min studenterfornemmelse havde hidtil været at det mindste lille sprogkvæk jeg måtte komme med, ville være foregrebet af mindst 10 digre doktorafhandlinger. Det største jeg kunne håbe på, var at lære at forstå de lærde herrers tanker, at kopiere dem, aldrig dog at komme med en selvstændig indsigt på niveau med deres. Og det indtryk fik jeg underbygget af den ørn der sad og lurede over hovedindgangen til Københavns Universitet; et noget tungt fjerkræ. Og så talte den latin!

Den selvstændige tilgang

Men nu var det hele med ét ændret. Det var sket med én eneste lille iagttagelse, EH's anerkendelse af den. Jeg var dermed en indviet, selvstændig sproggranser – om end på et nok så lille felt. Før havde faget været hundredvis af bøger jeg skulle tilegne mig på deres præmisser. Alt skulle læses lige intenst, for hvordan skulle jeg kunne lave en faglig prioritering? Jeg så dem som stabler der truede med at vælte ned over mig: grammatik, sproghistorie, metrik, stilistik, fonetik ...tik ...tik ...tik... Det var kvælende.

Og lige indtil dette øjeblik havde

jeg været mast under disse stabler af bøger og viden. Men nu kunne jeg læse dem ud fra mit eget projekt. Og jeg var dermed kommet i besiddelse af en formel der er guld værd for enhver der begynder at studere et fag: jeg havde nu et skel mellem hvad der var interessant-og-relevant, og hvad der var interessant-og-irrelevant. Hvis man som begynder kun orienterer sig efter det interessante, er resultatet en følelse af uoverkommelighed. For tusinder af ting er interessante. Man må finde sin egen indgang. Rent indlæringsmæssigt er det jo også temmelig befordrende at være engageret.

Klassikerne

I et snuptag havde EH rettet min faglige ryggrad. Jeg var ikke længere underdanig overfor hele hoben af sprogforskere. De var pludselig blevet venner og kollegaer. Vi fulgte det samme spor – på forskellig måde og til forskellige tider. Jeg slugte Sandfelds »Sprogvidenskab« og Nyrops »Ordenes Liv«. Jeg levede med i Otto Jespersens visioner og kampe, og jeg frustreredes med 30'ernes strukturalister over kollegaernes blindhed. Og overalt ledte jeg efter materiale til mit eget korstog. Det var ret snæversynet, kunne man indvende. Men det bragte mig vidt omkring. Jeg mødte alle klassikerne – også Paul, Saussure, Bloomfield, Sapir, Martinet osv. Og jeg forstod nok ikke alt hvad jeg læste, jeg læste måske end ikke det hele, men jeg havde stået med bøgerne i hånden af

indre lyst. Jeg færdedes trygt i mit fags univers.

Og forskellen på en fagidentitet og en elevidentitet kommer måske stærkest til udtryk i holdningen overfor et nyt fagligt emne. Eleven siger – det dér kræver DE af mig. Fagpersonen siger – det der har JEG brug for at få med på mit videnslager.

EH prætenderede ikke alvidenhed. Nej, han havde den sande videnskabelighed, sit drive. Han var undervejs mod at forstå sproget. Og hvis der var et hjørne han ikke havde været i, så var der ikke noget problem i at erkende det. For han havde det vigtigste – den intense nysgerrighed. Han ville simpelthen gerne vide hvordan det er med sproget. »Det her er meget vigtigt«, var budskabet hos de alvorstunge undervisere. »Det her er meget vigtigt for jer«, var budskabet hos de lidt mere nærværende. Hos EH var budskabet: »Det her er meget vigtigt for jer – og det er det kraftbrøleme også for mig«.

Detaljerne og det nye

Enhver der ønsker at forstå nogle mekanismer, må studere detaljer. Men det er også nødvendigt at løfte sig op over dem. Kernen i fagidioti er at man kun kan se sit emne på emnets egne præmisser. Fx kun som en helhed og aldrig som del i andre helheder. EH udvidede sprogforståelsen. Han intensiverede den med bøger som »Sprogiagttagelse« og »Sprogets mekanisme« – hvilke vederkvægende titler. Og han udvidede den med »Reklamesprog« og

»Dansk er mange ting«, begge banebrydende.

»Reklamesprog« var trendsættende idet den før pragmatisk analyse, sprogpsykologi, konversationsanalyse og alt det dér tillod sig at bruge hele analyseapparatet på ikke-litterære tekster. Sprogvidenskaben var indtil da standset ved sætningsgrænsen, ydmygt – og selvdestruktivt. Kun litteraturvidenskaben havde som emne faktiske, sproglige helheder, men jo begrænset til æstetiske tekster. Med »Reklamesprog« var disse urgamle grænser brudt. Det var nu i orden at beskæftige sig med hele sprogvirkeligheden.

EH sprængte rammerne. Han rev sig løs af tradition og snæversynethed. Han bragte nysgerrighed og åbenhed. Hans kurser kørte ikke på automatpilot for 27. gang. Nej, her var der forundring og erkendelsesglæde. Og liv! Vi var inviteret direkte ind i forskningens hvirvlende værksted. EH var sandelig en anden slags sprogmand end sin forgænger. Diderichsen var en klogert der udstrålede at han vidste en masse som han kunne berige os med. Og det gjorde han. Men han var fjern. EH derimod var ikke bare til rådighed. Det var ham tydeligvis magtpåliggende at få sine tanker ud. Han var de nye tider. Hvor Diderichsen kunne minde om en gudstjeneste i en hardcore afdeling af Indre Mission, så var der mere gospel over EH.

Alle forskere har oplevet glæden og tilfredsstillelsen ved at opdage og erkende noget. I en eller anden form

har de alle gjort som Archimedes, da han sprang op af sit badekar og løb nøgen rundt i Alexandrias gader og råbte: »Heureka«, dvs. »jeg har fundet det«. Men hos de fleste forsvinder fryden og kun fakta står tilbage. Benovelsen er et overstået stadium, og de afleverer blot resultaterne til deres elever – helt cool. Men hos EH mødte vi både proces og resultat, både fryd og fakta. Hos ham stod porten på klem, så vi kunne skue ind i værkstedet. Det var klar heureka!

Brøndum-Nielsen og Diderichsen videreførte traditionen som verdensfjerne og pedantiske. Peter Skautrup i Jylland var en undtagelse, han var nærmest sprogsociolog før sprogsociologerne. Men det var EH der åbnede helt op for posen; han banede vejen for at det blev ok at tale alment og forståeligt om hele den videnskabelige substans. Han ændrede det danske fagsproglige klima i en menneskevenlig retning.

Der var mange andre der også underviste. Eli Fischer-Jørgensen ikke mindst med sin fonetik og fonologi. Og dialektologen Poul Andersen, sproghistorikeren Harry Andersen og selveste Hjelmslev. Det skortede ikke på dygtige folk. Men det var EH der ikke bare gav mig viden, men tog sig af hvordan denne viden faldt på plads i mig. Han gav sig tid til at tage de underligste diskussioner med mig. Og det er jo guld værd. Ikke at han altid gav mig ret. Endsige roste mig.

Erik Hansen

(Foto: Line Pedersen, Ordkløveren)

Frontkæmper – og overhalet indenom

I disse år var EH den absolutte front. »Reklamesprog« i 1965 gjorde at mange flere kunne se det vigtige og spændende i sprogvidenskab. Han udvidede faget og gjorde det forståeligt. Men så havde han den ejendommelige oplevelse at blive overhalet indenom af den politiske bølge. Men i virkeligheden ydede han enormt meget for folkets befrielse med sin provokerende tolerance – og først og fremmest ved at hans tekster var til at forstå. Det var nærmest pinligt og degraderende dengang. Både i den ny

politiske bølge og i den videnskabelige tradition. Jo mere uforståeligt man skrev, des klogere var man nok – det var formelen.

EH skrev ikke store videnskabelige værker om det danske sprog (det gjorde han først i sit otium: trebindsværket *Grammatik over det Danske Sprog* sammen med Lars Heltoft fra 2013). Men han har måske ydet mere for det danske sprog end så mange kvantitative overhalere. For han har – længe før det blev trendy – bragt sproget ud til folk. Med sin forståelige og medrivende stil. I undervisning, i bøger, i sprogbrevkassen i Information: »Magister Stygotius«. For ikke at nævne radioudsendelserne med Jørn Lund. EH har indledt og befordret almen interesse og

nysgerrighed. Han slog det afgørende hul i den solide tabu-mur: popularisering. EH skrev forståelige bøger – det var faktisk lidt vulgært.

Den store russiske sprogforsker Roman Jakobson havde som motto: »Intet sprogligt er mig fremmed«. Det har jeg taget til mig som mit eget. Men først efter at jeg havde set EH som en der levendegjorde det. I indisk mytologi har sproget en gudinde: »Vak« (samme ord som latin *vox*, der via fransk også ses i engelsk *voice*). Hvis hun havde et tempel i Danmark, ville jeg dér tænde en røgelsespind for ham der indviede mig til sproget, Erik Hansen.

Lars Henriksen
Sprogpsykolog, ph.d.

mål+mæle

GRUNDLÆGGERE: †Erik Hansen og Ole Tøgeby.

ISSN 0106-567XP.

Hjemmeside: www.malogmæle.dk

Mål og Mæle udgives i samarbejde med Institut for Engelsk, Germansk og Romansk samt Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab ved Københavns Universitet.

REDAKTION: Ken Farø og Thomas Olander.

VIDENSKABELIGT PANEL: Kasper Boye, Carsten Elbro, Holger Juul, Jørn Lund og Eva Theilgaard Brink.

LÆSERPANEL: Anders Bay, Jørgen Buur Jakobsen og Karsten Matzen.

REDAKTIONSSEKRETÆR: Lene Vinther Jensen.

TYPOGRAFISK DESIGN: Henrik Birkvig.

SKRIFT: FF Olsen. SATS: Sven Elbro.

TRYK: Publikom – Københavns Universitet.

EKSPEDITION OG ABONNEMENT: Blad og plakat kan fås i Netbutikken via www.malogmæle.dk eller hos Publikom, Københavns Universitet, Karen Blixens Vej 4, 2300 København S. Tlf. 35 32 91 61.

Mål og Mæle udkommer 3 gange pr. år-gang, og abonnementsprisen er 170,00 kr. i Danmark.

Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål og Mæle sendes til: redaktion@malogmaele.dk

Side 9-etymologien

Af Troels Peter Roland

Det københavnske storcenter Fiske-torvet er begyndt at kalde sig »Copenhagen Mall«. Og det er nok de fleste bekendt, at det sidste ord er engelsk for »indkøbscenter«, men hvorfra kommer den ret så korte betegnelse for dette store, nye fænomen? Det kommer af det italienske *palla-maglio*, oprindeligt *palla di maglio*, der betyder »hammerbold« og er en tidlig form for kroketspil. *Maglio*, der betyder »hammer«, er af latin *malleus*. *Palla-maglio* er i 1600-tallet via fransk *pale-mail* blevet til engelsk *pall mall* (som også er et stednavn i London – og et cigaret-mærke) eller bare *mall*. Fra at betyde spillet er det kommet til at betyde selve banen, hvor det foregik (ligesom når vi med *på arbejdet* mener »på arbejdspladsen«), og efter-som spillet åbenbart var adstadigt, eller fordi den langstrakte bane kunne have andre anvendelser, er det siden kommet til at betyde »promenade«. Så har betydningen ændret sig til »strøggade« og derefter, sammen med folks indkøbsvaner, til »indkøbs-center«. Men den ældst kendte betydning af *mall* er altså »hammer«.

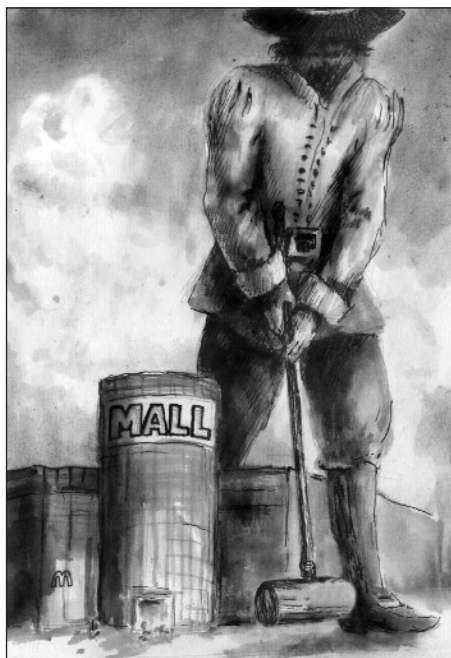

Illustration: Hartmut Stockter

Troels Peter Roland
BA i sprogvidenskab og
cand.mag. i historie

Hvem tror hvad?

■ Synsvinkelsætninger hos børn med autisme

Af Ditte Boeg Thomsen

»Skal vi lave en lyd så Ditte kan høre det? Så tror hun der er spøgelse herinde!« (Hilde 5 år)

Et af de særlige træk ved mennesket som art er, at vi er særdeles interesserede i hinandens synsvinkler på verden og ikke bare i verden som sådan. Vi orienterer os mod, hvad andre tror, ved, håber osv. og holder spontant styr på, hvornår andres opfattelser af virkeligheden afviger fra vores egen. Vi benytter os af den type forståelse, når vi håndterer konflikter og fx tilgiver andre, fordi de »ikke vidste bedre« eller »handlede i god tro«, og når vi kritisk vurderer vores egne opfattelser og er parate til at revidere dem – fx hvis andre har sikrere kilder til viden. Det er også bevidstheden om synsvinkler, der gør os klar over, at andre kan manipulere vores synsvinkler, altså snyde os, og som hjælper os til at forstå, hvornår noget bare er ment for sjov.

I de fleste af verdens sprog finder vi en særlig slags grammatik, der er udviklet præcis til at kommunikere om synsvinkler: *komplementsætninger*. Det er en særlig sætningskonstruktion, hvor én sætning er indlejret i en anden, fx *Jeg troede [det var min bold]* eller *Hun siger [min tegning er grim]*. En af de praktiske fordele ved den type sætninger er, at man ikke behøver stå inde for indholdet i

de indlejrede komplementsætninger (*det var min bold* og *min tegning er grim*), men eksplicit kan henføre dem til en bestemt synsvinkel – fx enten i fortiden (*Jeg troede...*) eller hos en anden person (*Hun siger...*). På den måde er komplementsætninger det perfekte sproglige redskab til at tale om forestillinger, der ikke er virkelige, men som alligevel godt kan have konsekvenser for virkeligheden. Man kan fx forklare, hvorfor man kom til at tage en andens bold, eller hvorfor man sidder og græder ved tegnebordet.

Sætning til undsætning!

Forsøg har vist, at der i løbet af treårsalderen sker vigtige udviklinger i børnehavebørns evner til at holde styr på deres egne og andres usynlige synsvinkler. Man har typisk målt den type forståelse med *false belief*-tests, som børn kun kan bestå, hvis de er i stand til at holde to synsvinkler på en situation på én gang: deres egen nuværende forståelse og en andens potentielle misforståelse eller deres egen tidligere misforståelse. En klassisk teknik til at undersøge børns forståelse af misforståelse er at præsentere dem for en velkendt lukket æske, der – når de åbner den – viser sig at indeholde noget helt andet end ventet (se figur 1).

Om lidt kommer en af dine venner herind, og så beder jeg også ham om tændstikker. Han ser denne her lukkede æske.

Hvad er der i den? (*kontrollspørgsmål*)

Hvad vil han tro om den, før han kigger i den? (*testspørgsmål 1*)

Hvad troede du selv, før du åbnede æsken? (*testspørgsmål 2*)

Figur 1: Eksempel på en synsvinkeltest, »Uventet indhold« (udsnit).

Der er indenfor psykologien stor uenighed om, hvor meget børns sociale forståelse forandrer sig i børnehævedalderen, og hvor meget der allerede er på plads inden, men under alle omstændigheder ser det ud til, at børn udvikler en mere stabil, eksplisit og fleksibel forståelse af synsvinkler i løbet af deres fjerde leveår. Og det er her, sproget kommer ind i billedet.

En lang række forsøg over de sidste tyve år har nemlig peget på, at børns tilegnelse af komplementsætninger kan støtte børnenes evne til at repræsentere opfattelser, de ikke deler. Forsøgene har vist, at des bedre børnene er til komplementsætninger, des større chance har de for at bestå tests af synsvinkelforståelse. Den sammenhæng kunne selvfølgelig bare skyldes, at børnene blev bedre til at lære komplementsætninger, hvis de var gode til at forstå synsvinkler i forvejen – men et par studier har vist, at sproglig træning med komplementsætninger har en positiv effekt på børnenes synsvinkelforstå-

else. Det gør det sandsynligt, at tilegnelsen af komplementsætninger også påvirker børns sociale forståelse i naturlig udvikling. Når den type grammatik ser ud til at være gavnlige for børn, antager man, at det er, fordi den tilbyder børnene et repræsentationsformat for indlejrede synsvinkler. På samme måde som femårige Hilde i artiklens indledende citat sprogligt kan indlejre sætningen *der er spøgelse herinde* i en overordnet sætning (*Så tror hun [der er spøgelse herinde]*), kan hun mentalt repræsentere den forkerte forestilling (her: at der er spøgelse) som indlejret under en andens synsvinkel (her: min fremtidige tro).

Hvad med autisme?

Blandt de mange studier af komplementsætninger og synsvinkler er det særligt interessant, at man også har fundet en sammenhæng hos børn med autisme. Altså: Des bedre børn med autisme er til at forstå komplementsætninger, des bedre er de til at bestå tests med kontrasterende syns-

vinkler. Den opdagelse er vigtig, fordi mange børn med autisme har svære end andre børn ved at være opmærksomme på, hvad andre tænker – hvilket gør det svært for dem at forstå hverdagsfænomener som misforståelser, løgn og humor. Der er enorme forskelle i social forståelse indenfor denne børnegruppe, men det er udbredt, at børn med autisme først i skolealderen – hvis overhovedet – består *false belief*-tests af den art, som børn ellers består i 3-4-årsalderen. Samtidig er mange børn med autisme forsinkede i deres sproglige udvikling, og de tidligere fund antyder, at de børn, der er sprogligt bedst, er i stand til at bruge sproglige redskaber til at holde overblik over synsvinkler. Det giver omvendt håb om, at vi kan bruge vores viden om komplementsætninger til et praktisk formål: Måske kan vi støtte den skrøbelige synsvinkelforståelse hos sprogligt svagere børn med autisme ved at styrke deres beherskelse af komplementsætninger.

Ud fra de tidligere studier af børn med autisme kan man dog ikke vide, om påvirkningen går fra sprog til social forståelse eller omvendt, for man har ikke udført træningsstudier af samme slags som med typisk udviklede børnehvebørn. Og når man har fundet sammenhænge mellem præstationer på tests af komplementsætninger og synsvinkelforståelse, kan det også skyldes faktorer, man slet ikke har undersøgt, fx hukommelse eller evnen til at ignorere iøjefaldende, men irrelevant infor-

mation. Den slags generelle kognitive evner er nemlig også vigtige for at klare begge typer af tests.

For at undersøge direkte, om børn med autisme virkelig *har* gavn af sproglige redskaber til at støtte deres overblik over forskelle mellem synsvinkler, udførte jeg derfor fra 2014 til 2016 et træningsstudie, der ved siden af den mulige påvirkning fra sprog på social forståelse også analyserede effekten af en stribe baggrundsevner.

Misforståelser, overraskelser, gætværk og bedrag

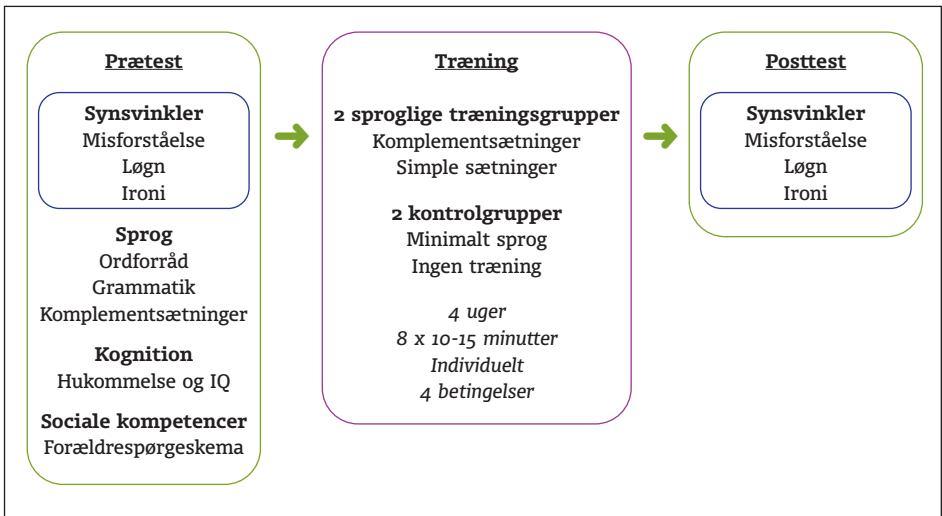
I undersøgelsen deltog 58 børn med autisme i indskolingsalderen (6 til 9 år) fra specialskoler og specialklasser i hovedstadsområdet, og 54 børn gennemførte. Kun børn med intelligens indenfor eller over normalområdet deltog, så det er værd at understrege, at vi ikke kan vide, om resultaterne kan generaliseres til den – også store – gruppe af børn, der både er diagnosticeret med autisme og udviklingshæmning.

Undersøgelsen havde tre faser: prætest, træning og posttest (se figur 2), der for hvert barn i alt varede to måneder. Før og efter træningen blev børnenes forståelse af synsvinkler testet, og det centrale spørgsmål var, om børnene blev bedre til tests af synsvinkelforståelse efter træning. Testene havde samme struktur i de to faser, men forskelligt indhold. Fx præsenterede prætesten med Uventet Indhold en tændstikæske med rosiner (se figur 1), mens posttesten brugte en farvekridtæske med klis-

termærker. Andre tests af, om børn forstår fænomenet misforståelse, var Uventet Identitet (prætest: blyant forklædt som skruetrækker, posttest: slik forklædt som kridt) og Uset Flytning (prætest: bold flyttet fra æske til dåse, posttest: kridt flyttet fra pose til penaltårn). Til at måle udviklinger i mere avancerede former for synsvinkelforståelse brugte jeg to sæt vignetter med løgn og ironi, hvor børnene skulle svare på, hvorfor folk sagde noget, der ikke passede. En historie med løgn kunne fx handle om en pige, der fortæller sine forældre, at hun er glad for sin julegave, selvom hun er dybt skuffet over den, og en historie med ironi kunne fx handle om en far, der siger, at hans datter virkelig hader frikadeller, mens hun begejstret propper sig med dem.

For at afprøve hypotesen om, at bedre beherskelse af komplement-

sætninger har en positiv effekt på børns overblik over kontrasterende synsvinkler, blev de 54 deltagere inddelt i fire grupper, hvoraf kun den ene blev trænet med komplementsætninger, og det afgørende spørgsmål var, om der var større fremskridt i denne gruppe end i de tre andre. For at sikre, at eventuelle forskelle i træningsforbedring ikke bare skyldtes forskellige individuelle forudsætninger hos børn i de fire grupper, blev børnene testet på en mængde andre mål end synsvinkelforståelse i prætestfasen. Børnenes ordforråd, grammatik, forståelse af komplementsætninger, IQ (målt med en ikke-sproglig test) og korttidshukommelse blev testet, og forældrene udfyldte et standardiseret spørgeskema om deres børns sociale forståelse og adfærd i dagliglivet. Børnenes scorer på prætest og spørgeskema blev

Figur 2: Oversigt over træningsstudiets opbygning

på den ene side brugt til at inddele børnene i balancerede træningsgrupper, der ikke adskilte sig væsentligt på nogen af målene, på den anden side til at afprøve, om forskellige baggrundsfaktorer påvirkede børnenes muligheder for fremskridt i synsvinkelforståelse.

Børnene blev som nævnt inddelt i fire grupper, og kun de tre af grupperne blev trænet. Den fjerde var en utrænede kontrolgruppe, der fungerede som sammenligningsgrundlag for de tre træningsgrupper ved kun at deltage i prætest og posttest. Hvis det viste sig, at børnene i træningsgrupperne blev bedre efter træning, var der en risiko for, at de bare var blevet bedre, fordi de var blevet ældre i løbet af træningsfasen, så det var vigtigt at undersøge, om de trænede børn viste større fremskridt end børn, der bare var blevet ældre.

Børn i de tre træningsgrupper blev over en måned trænet individuelt i otte sessioner a 10-15 minutter, hvor de deltog i aktiviteter, der var udviklet med henblik på at sætte synsvinkelkontraster i centrum. Materialerne var hulbøger og følebøger med konstant vekslen mellem uvidenhed, gæt og ny viden, snydegenstande med kontrast mellem udseende og funktion (fx et stearinlys formet som en blomst eller en vandpistol formet som en lommeregner), forskellige sanse- og gættespil og et labyrint-eventyr i PowerPoint, hvor hovedpersonerne havde forskellig adgang til visuelle og lydige hints. Alle oplevede præcis de samme aktiviteter, og

det var kun mængden og typen af sprogligt input, der varierede mellem grupperne.

Den første gruppe fik udpeget synsvinkelkontraster med komplementsætninger. For at tjekke, om selve det grammatiske format med indlejrede sætninger har en særskilt effekt, var det nødvendigt at inkludere en gruppe, der kun adskilte sig fra den første ved typen af sætninger. Den anden gruppe, »Simple sætninger«, fik derfor udpeget synsvinkler sprogligt ved hjælp af de samme kontrasterende navneord (fx *lys* versus *blomst*) og mentale udsagnsord (fx *tro*, *vide* og *synes*) som i komplementsætningsgruppen, men uden den særlige indlejningsgrammatik, der kendetegner komplementsætninger. Hvis børn i disse to sproglige træningsgrupper blev bedre efter træning, var det samtidig vigtigt at kunne skelne, om det var den sproglige eksplicitering af situationerne,

Komplementsætninger	Simple sætninger	Minimalt sprog
Kan du <u>se</u> , <u>hvad det er</u> ?	Hvad er det?	Se! Peg på blomsterlyset.
(...)	(...)	(...)
Først <u>troede</u> du, <u>at det var en blomst</u> ,	Først tænkte du på en blomst ,	Peg på bladene, ryst på hovedet.
men nu <u>ved</u> du, <u>at det er et lys</u> .	men det er i virkeligheden et lys .	Peg på vægen.
(...)	(...)	(...)
Vil din klassekammerat tro , <u>at det er en blomst</u> ,	Vil din klassekammerat tænke på en blomst ,	Før en fingerdukke hen til lyset med snuselyde. Tænd lyset.
eller vil han tro , <u>at det er et lys</u> ?	eller vil han tænke på et lys ?	Lad dukken hoppe forskrækket.

Figur 3: Eksempel på situation i hver af de tre træningsbetingelser (komplementsætninger understreget, simple synsvinkelmarkører med fed)

der hjælp børnene, eller om de mange oplevelser med snyd, overraskelser, uvidenhed, afklaring osv. var nok i sig selv. Den tredje gruppe, »Minimalt sprog«, fik derfor så lidt sprogligt input som muligt, typisk begrænset til korte udråbsord som *wow*, *nårh* og *nej*, men de oplevede masser af udtryksfuld mimisk og gestisk kommunikation om træningsmaterierne. Et eksempel på de sproglige forskelle kan ses i figur 3, der viser et udsnit fra en af aktiviteterne i den første træningssession, hvor børnene blev præsenteret for et stearinlys forklædt som blomst, altså en snydegenstand.

Træningsudbytte: Hvad virker – og for hvem?

Resultaterne viste, at børnene i begge sproglige træningsgrupper var blevet signifikant bedre til opgaver med

synsvinkelforståelse efter træningen. Derimod var hverken børnene i den utrænede kontrolgruppe eller i gruppen trænet med minimalt sprog blevet bedre, og der var ingen forskel på fremgangen i de to grupper. Det viser, at udpegning af synsvinkler med sproglige midler har en positiv effekt på forståelsen af forskelle på synsvinkler hos børn med autisme, der er stærkere end oplevelsen af synsvinkelkontraster *uden* sproglig eksplicitering.

Men gør typen af sprogligt input nogen forskel? Giver komplementsætninger med deres særlige grammatiske struktur børn en særskilt hjælp til at repræsentere indlejrede synsvinkler? Her er resultaterne mindre entydige. På den ene side er der ikke nogen signifikant forskel på fremgang i de to sprogligt trænede grupper, men på den anden side er

det *kun* børnene i komplementsætningsgruppen, der forbedrer sig signifikant mere end børnene i den kontrolgruppe, der slet ikke blev trænet. Det resultat peger på, at der også for børn med autisme er en ekstra bonus ved komplementsætningers praktiske format til at repræsentere synsvinkler – men at der ikke er himmelvid forskel til simple re former for eksplisit sproglig markering af synsvinkler.

Udover at bekræfte sprogets vigtige rolle som støtte for social forståelse hos børn med autisme i indskolingsalderen giver undersøgelsen også interessante fingerpeg om, hvilke kendetegn ved børn med autisme der gør det lettere eller sværere for dem at avancere i forståelse af synsvinkler. Jeg undersøgte nemlig også, om der var nogen af baggrundsmålene fra prætestene (IQ, hukommelse, ordforråd, grammatik og sociale kompetencer i hverdagslivet), der forudsagde, om børnene forbedrede sig fra prætest til posttest, og her udpegede analysen tre afgørende faktorer.

For det første var det de børn, der (ifølge deres forældre) i forvejen havde sværest ved at orientere sig mod andres tanker i hverdagslivet, der fik størst udbytte af at deltage i studiet. Det er ikke overraskende, da det også var de børn, der på forhånd havde størst potentiale for at blive bedre, men det er stadig opmuntrende, fordi det vil sige, at træningen ramte lige præcis dem, der havde mest brug for det.

For det andet fik børn mere ud af træningen, des bedre de (ifølge deres

forældre) var til at indgå i almindelig hverdagskommunikation på forhånd. Forklaringen på det er sandsynligvis, at børn med begrænset samtaleerfaring er mindre tilbøjelige til at overføre sproglige strategier til andre kognitive opgaver, altså til at bruge sproglig struktur som hjælp til at kategorisere og ikke bare som et overfladisk mærkat. Forsøg med voksne med autisme har fx vist, at de har mindre tendens til at bruge »en indre stemme« som hjælp til at løse logikopgaver end voksne uden autisme – og at tilbøjelighed til at bruge sproget som støtte afhænger af, hvor meget de bruger sproget til at kommunikere med andre til hverdag.

For det tredje fik børn mindre ud af træningen, des dårligere de havde klaret sig i en test af korttidshukommelse før træningen. Heller ikke det resultat er overraskende, for god korttidshukommelse er afgørende for at huske relationer mellem elementer, og træningssessionerne var sprængfyldte af komplekse relationer – både sprogligt og i de visuelle materialer, børnene lavede opgaver med. Hvis man har usædvanligt svag korttidshukommelse – hvilket flere af deltagerne havde – er det sandsynligt, at det er svært at bruge sproget som støtte, fordi bare det at overskue relationen mellem sprog og situation er en krævende opgave i sig selv. For de børn kan træningen have været mere forvirrende end gavnende, og det er sandsynligt, at man ville skulle udvikle langt mindre komplekse materialer for at hjælpe den delgrup-

pe. Resultatet er i øvrigt interessant i lyset af nye eksperimenter i den internationale autismeforskning, der viser, at lige præcis svagere korttidshukommelse er et overset problem i autisme, og det er sandsynligt, at de problemer med hukommelse for relationer, der dukkede op i forsøget, også hæmmer børnenes sprogtilegnelse – og mulighed for at bruge sproget som støtte – i deres dagligliv.

Perspektiver

Alt i alt viser undersøgelsen, at sproglig udvikling kan påvirke social forståelse hos børn med autisme – med det forbehold at den sproglige indflydelse er mindre for børn, der enten har hukommelsesproblemer eller er meget uvante med at kommunikere sprogligt til daglig. At eksplicit sproglig markering af synsvinkler støtter børns overblik over, hvem der tror og ved hvad, er et vigtigt resultat i to sammenhænge. For sprogvidenskaben er undersøgelsen endnu en puslespilsbrik i studiet af, hvordan måder at tale om situationer på kan præge måder at tænke på. Tværsproglige forsøg med talere af sprog, der adskiller sig på forskellige kontrollerede parametre, har vist, at forskelle i sprogs grammatiske strukturer kan have en vis indflydelse på, hvordan man rutinemæssigt kategoriserer ting og situationer, hvilke aspekter af situationer man lægger særligt mærke til, og hvordan man ræsonnerer. Hertil lægger studiet af børn med autisme, at sproget også kan påvirke *social* kognition – ved at

tilbyde formater for at repræsentere modstridende synsvinkler, og det peger i samme omgang på, hvilke faktorer der kan hæmme indflydelsen fra sprog, nemlig svag korttidshukommelse og begrænset deltagelse i hverdagskommunikation.

For det andet er resultatet interessant i praktisk sammenhæng. I autismeforskningen troede man i 1980'erne, at vanskeligheder ved at repræsentere andres synsvinkler var det mest grundlæggende problem hos børn med autisme, og at det skyldtes forstyrrelser i et medfødt modul i hjernen, hvis specifikke funktion skulle være at repræsentere synsvinkler. Selvom senere autismeforskning har afkræftet denne teori, har den haft en stor indflydelse på, hvordan en del praktikere møder børn med autisme i deres hverdagsliv, og på om man tror på, at det giver mening at forsøge at rykke børnenes forståelse af synsvinkler.

Studiet her viste for det første, at der var mange børn med autisme, der *ikke* havde problemer med at repræsentere synsvinkler, men som kunne have andre sociale vanskeligheder. For det andet, at det er muligt at styrke forståelsen af synsvinkler hos børn med autisme, og at man ikke skal regne med, at lige præcis det problem er medfødt og urokkeligt. Der kan selvfølgelig ikke sættes lighedstegn mellem at blive bedre til at bestå formelle tests af synsvinkler og at have reelt forbedret social forståelse i komplekse hverdagsituationer som skænderier i skolegården, og

der vil skulle nye studier til for at vise, *hvor* godt børn med autisme er i stand til at bruge en ny forståelse i andre kontekster. Men man må forestille sig, at stabil forståelse i én

sammenhæng er et bedre fundament end ingen forståelse overhovedet. Og sproglig udpegning af synsvinkler ser ud til at være en vigtig byggesten i det fundament.

*Ditte Boeg Thomsen, ph.d.,
postdoc ved The ESRC International
Centre for Language and
Communicative Development,
Lancaster University*

KF og TO

21. Sasja kan være en forkortelse for både *Aleksandr* og *Aleksandra*.
20. *bol'sjoj* betyder »stor« på russisk.
19. *Slask* hedder på dansk *Schlesien*.
18. *СССР*, der står for *Союз Советских Социалистических Республик* »Unionen af Sovjetiske Socialistiske Republikker«.
17. Det betyder »restaurant« på russisk.
16. Det betyder en »burgerbar«.
15. *W* indgår som særligt hyppigt brugt bogstav i polsk.
14. Det er Lenin.
13. Indtil 1991 hed byen *Leningrad*.
12. Det betyder »Nby«.
11. Det kaldes det kyrilliske alfabet.

1. Russisk har 6 kasus: nominativ, akkusativ, genitiv, dativ, instrumentalis, lokativ/præpositionalis; dertil også en vokativform.
2. Det tjekkiske navn for Prag er *Praha*.
3. Den er opkaldt efter den sovjetiske politiker *Vjatcheslav Mikhajlovitj Motov* (1890-1986). Hans efternavn indeholder betydningen »hammer«.
4. Hovedsproget er ikke slavisk i *Albanien* og *Rumænien*.
5. Det betyder »syd«.
6. *Pravda* betyder »Sandhed(en)«.
7. Det er Rom.
8. Den hedder *Lviv*, eller på ukrainsk: *Львів*.
9. Der er to stavelser: *Pl-zen*.
10. Det østlige verdenshjørne. *Vostok* betyder »øst«.

Svar til Sprogviden (se bagsiden, s. 32)

Fra aftenbakke til flagermus

■ – ældre dansk har aldrig været nemmere

Af Simon Skovgaard Boeck og Nikolaj Hartvig Sørensen

Flere og flere ordbøger og opslagsværker bliver tilgængelige på nettet. Et af de seneste skud på stammen er Otto Kalkars *Ordbog til det ældre danske Sprog (1300-1700)*, som Det Danske Sprog- og Litteraturselskab i april 2017 lancerede på adressen kalkarsordbog.dk. Kalkars ordbog udkom oprindeligt i perioden 1881 til 1918, men den er stadig standardværket for dansk sprog og litteratur i middelalder, renæssance og barok. Der har været arbejdet på forskellige afløsere, men der er endnu ingen ordbog der dækker hele det tidsspand Kalkar registrerer.

Der er sket meget med sproget fra 1300 til 1700, og denne artikel er et forsøg på at illustrere udviklingen og samtidig præsentere Kalkars ordbog, der i kraft af forfatterens ihærdige flid stadig er et uomgængeligt hjælpemiddel til studiet af ældre dansk sprog og litteratur. Men det er også et hjælpemiddel der indtil den nylige digitalisering har haft et blakket ry fordi ordbogens specielle struktur har gjort den vanskelig at benytte.

Sprogets udvikling 1300 til 1700

Det danske sprogs historie kan dokumenteres fra runeindskrifterne til moderne sms'er. Mellem disse to kronologiske yderpunkter findes et

væld af tekster – ofte af betydeligere længde end de nævnte. Periodeinddelingen af det danske sprogs historie er et omdiskuteret område; her gengives den inddeling, det aktuelle projekt *Dansk Sproghistorie* følger:

- Olddansk (runedansk), ca. 800-1100
- Middeldansk (gammeldansk), 1100-1500
 - ældre middeldansk 1100-1350
 - yngre middeldansk 1350-1500
- Nydansk, 1500-
 - ældre nydansk 1500-1700
 - yngre nydansk 1700-

Kalkar har – som det fremgår af ordbogens undertitel – opfattet tidsrummet 1300-1700 som én sammenhængende periode. De ældste bevarede dansksprogede håndskrifter er fra midten af 1200-tallet, og fra ca. 1300 kendes en længere række hovedsageligt lovhåndskrifter. Nogle af Kalkars centrale tekster er de senmiddelalderlige religiøse traktater videreført af reformationstidens stridsskrifter og bibeloversættelser frem til barokkens svulstige og syndsbevidste salmer. Andre tekster der citeres ofte, er officielle skrivelser fra middelalderens diplomer over 1500-tallets forordninger til Danske Lov 1683. Sag-

tekster som lægebøger er også ofte forekommende i ordbogen. Desuden har Kalkar gennemgået en lang række skønlitterære værker fra middelalderens høviske ridderromaner til barokkens hyrdedigtning.

Landskabslovene er ligesom de endnu ældre runeteksters ordforråd ikke repræsenteret i Kalkars ordbog. Den overvejende del af landskabslovenes ordforråd er almensproglig og findes som sådan i ordbogen. Mere specielle juridiske termer er imidlertid også medtaget, enten fordi de har haft et efterliv i perioden, eller fordi Matthias Moth har optaget dem i sin ordbog: *Fuldaldrende* ›fuldvoksen‹, *Gornidding* ›person der dræber andres kvæg‹, *Mundhævd* ›vidnesbyrd‹ m.fl. I disse tilfælde henviser Kalkar til G.F.V. Lunds *Ordbog over det ældste danske Skriftsprog Ordforråd* (1877).

Et eksempel

Det 23. kapitel i Salmernes Bog, der begynder med »Herren er min hyrde, jeg lider ingen nød«, kan tjene som eksempel på nogle sproghistoriske udviklinger fra middelalderen og frem. Navnlig vil vi fokusere på ordforrådet.

I sin helhed er salmen ganske vist først overleveret på dansk fra 1528 (»Herrin er myn hiwrde Meg sckall inthe fattis«). Men det gammeltestamentlige billede af Gud som fårenes vogter går igen i lignelsen om den gode hyrde: »Jeg er den gode hyrde. Den gode hyrde sætter sit liv til for fårene« (Johannesevangeliet 10.11), og

det billede genbruges flere steder i det middelalderlige materiale.

I et legendehåndskrift fra Mariager kloster, der dateres 1488, står der fx således om »Den almægtigste gud«:

Han er sandh hiördhe oc godh,
skickendes alle thingh i myskundh
oc sammensanckendhe synæ faar i
sith skødh

»Han er en sand og god hyrde,
ordnende alle ting i miskundhed og
samlende sine får sammen i sit
skød«.

Man bemærker her nogle sproglige særtræk der vidner om tekstens alder. Basalt fremmedgørende er stavemåderne, der kræver tilvænnning: *th-*, der både kan svare til vores moderne *d* og *t*: *Then* og *thingh*. Der er også brugt *y* hvor vi har *i*: *myskundh* og *synæ*. For en moderne betragtning er de lange tillægsmåder *skickendes* og *sammensanckendhe* også afvigende; de skyldes nok indflydelse fra latinen, som denne tekst er en oversættelse fra. Det efterstillede *godh* er udtryk for den ældre regel at det andet af to tillægsord knyttet til et navneord lægger sig bag dette. I dag kender vi fænomenet fra lejlighedssange, hvor placeringen giver mulighed for rim.

Det korte stykke rummer også nogle ord vi ikke helt kender i dag. Udsagnsordet *skikke* har i dag en gammeldags klang og kan kun bruges i betydningen ›sende‹ (jf. tysk og svensk). Men i teksten her er ordet brugt i en ældre, bredere betydning

›ordne, indrette‹. *Miskund* kender vi fra *miskundhed*, der er en abstraktumdannelse til det allerede abstrakte navneord; begge betyder ›nåde, barmhjertighed‹. Også *sanke* bruges i dag i gammeldags udtryk; her indgår det i *sammensanckendhe* der betyder ›samlende sammen‹.

En enkelt middelalderlig henvisning til salmen findes i Christiern Pedersens berømte Jærtegnspostil, en prædikensamling han udsendte i 1515. Her henvises til Salme 23 som belæg på at Kristus giver de troende forståelse for hans hellige vilje:

Her om taler Daud i psalteren oc siger Dominus regit me Vor herre ihesus cristus som er en god hyrde han styrer oc regerer mig Oc han gaff mig vnderstondelse oc visdom till at forstonde hanss hellige ord met

»Herom taler David i psalteren og siger »Herren styrer mig« Vor herre Jesus Kristus som er en god hyrde, han styrer og regerer mig, og han gav mig forståelse og visdom til at forstå hans hellige ord med«.

Jærtegnspostillen er berømt for sine indstrøede mirakelberetninger, som senere fik den omvendte protestant Pedersen til selv at vende sig fra sit værk. I det her anførte citat er det nu snarere den anakronistiske urimelighed at David skulle have omtalt Kristus, der springer i øjnene. Stykket har Pedersen efter alt at dømme overtaget fra en latinsk prædikensamling uden at eftergå citatet i

Bibelen. Ser man bort fra stavemåderne, der ligger tættere på vores end Mariagerlegende-håndskriftets, er det vel kun formen *forstonde* svarende til *forstande* ›forstå‹ og *vnderstondelse* der er påfaldende. Det sidste kender vi i dag fra engelsk *understand*, mens det moderne udtryk *understå sig* ›vove‹ eller ›prøve‹ er påvirket af tysk.

Den samme Christiern Pedersen – nu omvendt til den lutherske lære – udsendte i 1531 en oversættelse af Davids Psalter. Denne og de følgende eksempler oversættes ikke, men her anføres 1992-oversættelsen efterfølgende til støtte og reference:

HERren skal regere mig thi skal mig inted fattis

- (2) Han ledde mig til en sted som er god føde oc førde min siel til vederquegelsis vand
- (3) Han ledde mig till retferdighedz veye faare sit eget hellige naffn skyld
- (4) En dog at ieg gaar i dødens dal, da redis ieg icke for ont, thi dw est hoss mig Och giffuer mig din staff och kep som mig skulle hug-suale och trøste
- (5) Dw sette ith bord fore mit ansicte mod alle dem som mig bedrøffue Dw gjorde mit hoffuit fit met olye och skenckte mit kar fult aff dricke
- (6) Lad miskundhed och barmhertighed bliffue hoss mig i alle mine dage Ath ieg maa bo i Herrens huss i alle dage fore vden ende ewindelige.

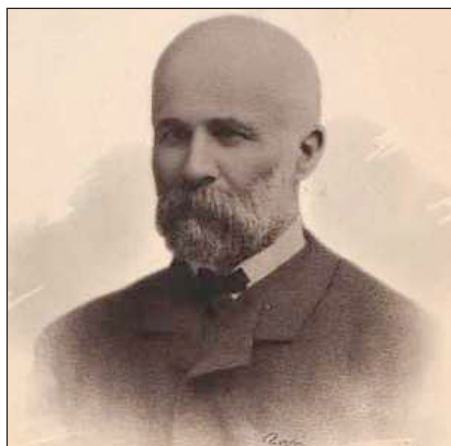
Herren er min hyrde, jeg lider ingen nød,

- (2) han lader mig ligge i grønne enge, han leder mig til det stille vand.
- (3) Han giver mig kraft på ny, han leder mig ad rette stier for sit navns skyld.
- (4) Selv om jeg går i mørkets dal, frygter jeg intet ondt, for du er hos mig, din stok og din stav er min trøst.
- (5) Du dækker bord for mig for øjnene af mine fjender. Du salver mit hoved med olie, mit bæger er fyldt til overflod.
- (6) Godhed og troskab følger mig, så længe jeg lever, og jeg skal bo i Herrens hus alle mine dage.

Hvad ordene i dette afsnit angår, bemærker man først den gamle fælleskønsform *en sted*: »Han ledde mig til en sted«. Den intetkønsform vi i dag benytter, er tidligst belagt fra 1400-tallet, og da fælleskønsformen optræder langt ned i 1800-tallet, er det ikke underligt at den ikke er blevet udkonkurreret hos Pedersen.

Både *husvale* »berolige« og *trøste* genkender vi nok i dag. Det første anvendes i dag kun i højtidelig, gammeldags stil. Det andet er alment anvendeligt, men er i teksten her anvendt i en bredere betydning: »støtte«. Dette ord går igen i de følgende eksempler.

Sætningen der kan gengives »Du sætter et bord for mit ansigt mod alle dem som bedrøver mig«, kræver et par kommentarer. Sammenligner

Karl Otto Herman Tryde Kalkar, 1837-1926.
Foto: Det Kgl. Bibliotek

man med den moderne bibeloversættelse, ser man at det så at sige er fjendernes ansigt bordet sættes for; »for mig for øjnene af mine fjender« hedder det i 1992. Pedersens lidt kluntede form bygger måske på en misforståelse af kilden. Udtrykket »alle dem som mig bedrøve« lyder som en blodfattig gengivelse af »mine fjender«, men er det egentlig ikke; *bedrøve* betyder på dette tidspunkt bl.a. »plage«.

I den første danske oversættelse af hele Bibelen, Christian III's Bibel fra 1550, er salmen mere koncist gengivet end i Pedersens version:

HERREN er min Hyrde, Mig skal inted fattis.

- (2) Hand føder mig paa en grøn Eng, Oc leder mig til ferskt Vand.
- (3) Hand verqueger min Siæl, Hand leder mig paa ret Vey, For sit Naffns skyld.

- (4) Oc om ieg end vandride i mørckhedens Dal, frøcter ieg ingen Wlycke, Thi du est hos mig, din Kæp oc Staff trøste mig.
- (5) Du bereder it Bord faar mig mod mine Fiender, Du saluer mit hofuit met olie, Oc skencker fuld i faar mig.
- (6) Godhed oc Barmhertighed skulle følge mig min liffuis tid, Oc ieg skal bliffue i HERRENS Huss altid oc euindelige.

Også formen *verqueger* ›vederkvæger‹ kan kaldes koncis; i hvert fald er dens første led udtryk for en lydlig forkortelse. Den moderne udtale af dette højtidelige ord har gendannet førsteleddets to stavelser. Ordet *føder* fortjener også en kommentar; det betyder nemlig blot ›ernærer‹.

Den koncise stil genfindes i senere bibeloversættelser. Men salmen er jo (også) et digt, ikke kun et kapitel i Bibelen, og derfor er det naturligt at salmedigtere forsøger at udlægge den i sangbar form. Fra 1600-tallet kan fremhæves to forsøg på at gendigte den 23. salme. Den ene er en oversættelse af en tysk version, der igen bygger på en fransk gendigtning. Den kendes fra et anonymt tryk fra 1620 og blev yderst populær i 1600-tallet. Den anden skyldes Anders Arrebo. Begge indgår de i Kingo salmebog fra 1689, hvorfra den første citeres:

DEnd som mig føder, Det er Gud min HERre, Mig fattes ey hvad min Nødtørfft mon være, Paa grønne Eng gjør hand mig Roo og Liise, Og

qvæger mig med Vand som hand mon viise, For sit Navns skyld hand og min Siæl omvender, Og naadelig dend rette Vey mig kiender.

Om Jeg end gaar i Dødsens Dal hin mørke, Vil Jeg ey frygte, thi Du est min styrke, Du est med mig min Gud i allen stunde, Din Kiep og Stav mig trøster mangelunde, Du vilt for mig dit Boord saa vel berede, Og det imod min Fiendes Vold og Vrede.

Med Balsam Du mit Hoved overgyder, Min skaal er fuld aff det mit Hierte fryder, Din Naade og din Godhed hos mig blive Dend gandske stund, mens Jeg er her i Live, Saa skal Jeg og til HERrens Bolig vende, Naar at min Tiid dend hafver her en Ende

Både *Nødtørfft* og *kiender* er gennemskuelige med hensyn til formen. Det er de moderne ord *nødtørft* og *kende*, men begge ord er eksempler på at de moderne ord har et mere snævert betydningsfelt end deres ældre modparter. Det første bruges i dag navnlig i udtrykket *forrette sin nødtørft*, men er i salmen brugt i betydningen ›fornødenhed‹ eller ›behov‹. På samme måde har *kende* ikke i dag den betydning ›undervise, meddele‹ der er relevant her. De betydninger kan man derimod finde hos Kalkar.

Arrebos gendigtning citeres efter hans anden version (1627):

HERren han er min Hyrde god, Min Væcter oc min Nærer,

Thi falder alting mig til Fod,
 Alt got hand mig beskærer:
 Mig skal ey fattis Siælens Fød',
 Ey heller mangle daglig Brød,
 Vel mig for HERre.

Som Hyrden driffuer vd sin' Faar
 Paa deylig GræBgang grønne,
 Oc fører dem til rindend' Aær,
 Oc til Vandstrømme skønne:
 Saa gjør min Hyrde JESus Christ:
 Hand føder Siæl oc Legem vist,
 Huert faar sin Mad oc Dricke.

Om ieg faar lyst til Verdslig ting,
 Min Siæl skal hand omvende,
 Oc føre mig der fra omkring,
 Selff tage mig ved Hænde,
 Oc lede mig all Fare frj
 Paa Retvjbhedens trange Stj,
 For sit Naffns skyld oc ære.

Huad skuld' jeg derfor frycte mig,
 Mens du har mig ved Haande,
 Oc leder mig selff tryggelig,
 Met hellig Ord oc Aande?
 Trots Modgang oc all Verdsens Nød,
 Trots Helffued' oc den Evig Død,
 Din Kiep oc Staff mig trøster.

Du est min Vert, jeg er din Giest,
 Din Dug du for mig breder,
 Oc spiser mig met Føden best,
 Min Wven der ved græder;
 Du sparer ingen Salve god,
 Den flyder fra min Top til Fod,
 Mit Beger oc gaar offuer.

Jeg skal saa nyde mangleed
 Din Godhed her i Liffue,
 Oc din store Barmhiertighed

Hoß mig skal stedse bliffue:
 Der effter skal jeg Eviglig
 Boe i dit Huß oc Himmerig,
 Ey Ende faa de Dage.

Mens første strofes *Væcter* let kan identificeres med moderne *vægter*, altså en der holder vagt, volder det sideordnede *Nærerer* sikkert mere besvær. Det indgår i ordsproget »efter en god nærer kommer en god tærer«, der betyder at en driftig fader ofte får en lad søn, og en nærer er netop en der ernærer, skaffer føde. I salmen rimer det på *beskærer*, der betyder »tildeler«, en betydning der i dag kun optræder i formen beskåret i udtryk som »en oplevelse der er de færreste beskåret«. Det er næppe vanskeligt at gætte at *spiser* i »Din Dug du for mig breder, / Oc spiser mig met Føden best« betyder »bespiser«, men det er altså endnu et eksempel på at det ældre ord har en betydning som det moderne mangler.

Når man læser ældre tekster som de her citerede, er det ikke kun de uddøde ord der kræver kommentar. Det er for så vidt det letteste at erkende at man må konsultere en ordbog for at finde ud af hvad *aftenbakke*, *bamsing* eller *strille* betyder.

Ofte vil en uvant læser støde sig på formen af ord der egentlig ikke er uddøde, men som ikke kan genkendes på grund af den afvigende stavemåde. Også her vil en ordbog hjælpe til at forstå at *allmegtusthe* er almægtigste, at *veye* er veje, *Kiep* kæp, *Wven* uven osv. Langt lumskere er de

ord som har skiftet betydning, men som ser tilforladelige ud, fx *bedrøve* ›plage‹, *føde* ›ernære‹, *nødtørft* ›behov‹, *spise* ›bespise‹ og *trøste* ›støtte‹, som vi har omtalt ovenfor. I alle disse tilfælde og mange flere er der god hjælp at hente i Otto Kalkars ordbog.

Kalkars ordbog

Vi nævnte indledningsvis at Kalkars ordbog har en særegen struktur. Den er ganske vist alfabetisk ordnet som langt de fleste ordbøger, og har man først lært at de særdanske bogstaver står i rækkefølgen Å-Æ-Ø (som tilsvarende på svensk i dag), kunne man tro at den værste hurdle var overstået. Det er imidlertid ikke tilfældet. For det første fordi Kalkar har anført en lang række sammensætninger og afledninger sammen med disses grundord, selvom det strider mod alfabetet. Det betyder fx at det omtalte *Væcter* i Arrebos salme skal findes under *Våg* ›vågen‹ (ikke under *Vagt!*), og ordet *Ærv* findes under *Arve*, dvs. i den stik modsatte ende af alfabetet end man skulle forvente. Der kan man så se at ordet betyder ›arv‹. Men for at benytte den trykte ordbog skal man altså kende Otto Kalkars etymologiske analyse af det ord man slår op – man skal kende ordet for at finde det.

For det andet rummer ordbogen hele to tillæg, ét til bogstaverne A-F, og ét til hele alfabetet, inkl. A-F. For at være bare nogenlunde sikker på at have fundet den information man søger, har man i værste fald været

nødsaget til at søge hele tre steder og så samtidig lige tage højde for at Kalkars normalisering ikke er gennemskuelig.

Disse forhindringer i at udnytte Kalkars store og gode arbejde er – i vid udstrækning – løst i netversionen af ordbogen på kalkarsordbog.dk. Det har ikke været muligt at flette indholdet af de to tillæg sammen med hovedartiklen, men i det mindste optræder et eventuelt indhold fra tillæggene her i bunden af den artikel de refererer til, således at ekstraopslag undgås (se illustration).

Aftenbakke , <i>no. hunk. flaggermus</i> ; soolen kand aftenbacken ej liide. om næring vanker hun viide. <i>Hexaem.</i> 23; ordet findes også i <i>Steph.</i> , <i>Nomencl.</i> 1645. I. 120 b; <i>Chr. Pedersen.</i> I. 254; <i>Herm. Weigere.</i> 102; <i>Ped. Syv.</i> I. 472; smlgn. natbakke.	
Tillæg: <i>Aftenbakke</i> , <i>no. Mandev. Rejse.</i> 188.4; <i>Flemløs, Astrologia.</i> § 46.	
Tillæg: <i>Aftenbakke</i> , <i>no. (fsv aptanbakka)</i> , se I. ^o 9 a.	
→ se i sammenhæng	
<i>Rapportér et problem</i>	<i>fra Kalkars Ordbog</i>

Figur 1 Tillæg til ordet »aftenbakke«.

Og med hensyn til den etymologiske indplacering af opslagsord fra den trykte version er det problem naturligvis løst ved at det er muligt at søge efter alle ord fra søgefeltet og komme direkte til det, også underopslagsord. Dette betyder dog ikke at den etymologiske viden som Kalkar har lagt ind i ordbogen gennem sin ordbogsstruktur, er forsvundet. Det er altid muligt at se den trykte ordbogs oprindelige struktur ved at følge linket »se i sammenhæng« fra et underopslags-

ord til dets oprindelige plads i et hovedopslagsord.

Desuden gør netordbogens fritekstsøgning det muligt at søge på ord som slet ikke er opslagsord i den trykte ordbog, men som bare optræder i brødteksten. Det kan være kildeforkortelser, hvis man fx er interesseret i hvor mange artikler der henviser til »Chr. Pedersen« (det viser sig at være 1979), det kan være variantformer som optræder i ordbogen, fx hvis man er stødt på »abbele« i en tekst og ikke ved det er en variant af »abild« »æbletræ«. Det kan også være et eller flere ord fra en betydningsdefinition, hvis man fx leder efter andre ord der betyder det samme.

Figur 2 I fem opslagsord optræder »flaggermus« i definitionen.

Herudover hjælper netversionen brugeren til at finde de ønskede opslagsord med de sædvanlige funktioner som kendes fra Det Danske

Sprog- og Litteraturselskabs andre digitale ordbøger: Funktionen »Mente du [...]»?« hjælper med forslag hvis man ikke har gættet sig helt frem til Kalkars normalisering af ordet, og autofuldførelsen giver forslag fra søgefeltet under skrivningen.

Resultatet er at det er enkelt at navigere rundt i ordbogens mere end 60.000 opslagsord, og at Otto Kalkars store arbejde omsider er blevet tilgængeligt for de mange. Der er ikke længere nogen undskyldning for ikke at gå på opdagelse i den ældre danske litteratur.

*Simon Skovgaard Boeck,
ph.d., og
Nicolai Hartvig Sørensen,
cand.mag.,
Det Danske
Sprog- og Litteraturselskab*

Nyt fra redaktionen

Erik Hansen er død

– længe leve Mål og Mæle! Grundlæggeren af bladet, i øvrigt også dets navnefader, er desværre ikke mere. Men mange af de gode ting han gjorde for sprogvidenskaben og populariseringen af den, er her stadig. I dette og det kommende nummer vil vi i form af et par særartikler mindes den populære sprogmand. Hvis nogen af læserne ligger inde med en oplevelse af eller kommentar om Erik Hansen, vil vi gerne se på den og måske bringe den i en eller anden form.

Velkommen til Lene og Hartmut

Vi har fået ny sekretær, cand.mag. Lene Vinther Jensen, som også bidrager med det redaktionelle. Lene har desuden tålmodigt opdateret bladets enorme internetregister, prøv at gå ind på hjemmesiden og rul rundt; måske finder du noget spændende. De nye stikord bliver søgbare først på foråret. Og så har vi også fået os en hustegner, den utroligt dygtige og alsidige kunstner Hartmut Stockter (prøv at se hans hjemmeside med mange af hans værker: www.hstockter.de). Vi håber, du kan lide hans streg. Vi synes, han giver bladet et æstetisk løft.

Velkommen til Holger Juul i det videnskabelige panel

Holger Juul, lektor i Audiologopædi på Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet, har sagt ja til at indtræde i vores videnskabelige panel. Det er vi glade for! Holger har tidligere været redaktør på bladet.

Velkommen til medlemmerne af vores nye læserpanel

Tak til jer læsere for jeres beredvillighed til at stille op i vores læserpanel. Vi er glade for at kunne byde disse tre læsere velkommen i panelet: Anders Bay (dansk lektor i Holland), Jørgen Buur Jakobsen (arbejder med regnskab og it i COOP's hovedkvarter i Albertslund) og Karsten Matzen (tidl. lærer, skoleinspektør, forlagsdirektør og lærebogsforfatter). Panelet kan hjælpe os med forslag til forbedringer, korrektur, ideer og ønsker til artikler m.m.

The Catcher in the Rye

Af Hans Jacob Iversen

I spalterne »Spørgsmål og svar om sprog«, mål + mæle nr. 2 juli 2017, har KF et svar som i virkeligheden er spørgsmål. Og A. M. Køllgaard har et spørgsmål som i virkeligheden er et svar, nemlig at titlen på Salingers roman, *Griberen i rugen*, er tåbelig. Denne dom bliver af KF mødt med passende forbehold; den kan diskuteres. Efter at have konstateret en fejl i løsning 16 (s. 23 i nr. 1), hvor romanens titel skrives »Fangeren i rugen«, viser han at de mange forskellige titler på romanens europæiske oversættelser i sig selv er en diskussion. Der er usikkerhed om at oversætte titlen på *The Catcher in the Rye*. Spørgsmålet er nu om der kan opnås sikkerhed, eller diskussionen kan fortsætte i det uendelige? Skal man oversætte frit og generalisere ud fra stilpræg, indhold og brug, som det sker i de fleste europæiske oversættelser, eller er der en oversættelse der er bedre end alle andre? KF stiller sig spørgende over for Ribbjergs »*Griberen*«, og han søger poetisk efter en træffende titel i registret af europæiske titler på bogen. Efter grundige overvejelser ender han med at synes om »*Fangeren*« og »*Redderen*«, på trods af at en fanger er en inuit der ernærer sig ved jagt og fiskeri, hvilket jo ikke dur i konteksten. Men »*Fangeren*« er mere et spørgs-

mål til videre diskussion end et slutresultat. Dette benævnes som en ganske god og velmotiveret titel. KF begrundet sin uvilje mod »*Griberen*«. Den »er lidt skæv. Børnene gribes jo ikke (det ville kræve en lufttur), men reddes...«. Denne undersøgende fremgangsmåde virker godt ved sin åbenhed, men er ikke litterært effektiv og tilstrækkelig til at løse oversættelsesproblemet. KF slutter sit svar med at spørge, indrømmende, om han ikke har begået/været udsat for »en freudiansk forskrivelse?«

Som læser af et videnskabsformidlende tidsskrift forventer man metode der er relevant for problemet derved at den arbejder ud fra romanens struktur. Poetiske tilnærmelser der ikke lænkes til romanens deiksis (= kontrolcenter), giver tilfældige resultater og venlig meddigtning. Man forventer også spørgsmål der ikke giver sig ud for svar, og som løfter kommunikationen op på højeste brevkasseniveau. Og man forventer nødvendig viden om emnet.

Sagen er at »*Griberen i rugen*« er en træffer af en titel. *The Catcher*¹⁾ er baseballspillets vigtigste forsvarsspiller, og Holden besidder sin brors gribehandske som gåde og udvej. *Griberen* er romanens deiksis, enigma og paradigme. Og ser man bort fra det, kan man ikke forholde sig

Illustration: Hartmut Stockter

fagligt til valg af titel på den oversatte roman. Går man uden om romanens gåde, lister man poetisk om den varme grød.

Hans Jacob Iversen
 cand.mag. i dansk og filosofi,
 UC-censor ved læreruddannelsen,
 redaktør

¹⁾ Helge Schwarz et al., Engelsk-dansk ordbog, Munksgaard 1996 s. 232

Spørgsmål og svar om sprog

? Problemer og udfordringer

Hvorfor er det gode ord *problem* næsten forsvundet fra det danske sprog? Enten bruger man *udfordring* i stedet (en person der har et problem, opfattes negativt, dvs. det kan han sikkert ikke klare, medens en person der har en udfordring, nok skal klare den, dvs. han opfattes positivt). Man bruger også *problemstilling* eller *problematik* i stedet; det lyder bare finere. Det er mine amatørgæt. Er der et professionelt svar?

Venlig hilsen

Ivar Engel Jensen

Hjørring

! Det er helt rigtigt, at der er flere *udfordringer*, hvor der tidligere var *problemer*. Tendensen til at se udfordringer snarere end problemer går tilbage til 1980'erne. Det kan man se ved at sammenligne hyppigheden af *udfordring* og *problem* over tid. I tekstsamlingen Korpus 90 (fra 1990, se dsl.dk) var styrkeforholdet mellem forekomsterne af *udfordring* og *problem* 497/4.124 (ca. 11 % *udfordring*). I Korpus 2000 (fra år 2000) var styrkeforholdet 903/5.322 (ca. 15 % *udfordring*).

Google-tal fra danske netsider tyder på, at udviklingen er fortsat. I 2005-2007 var forholdet mellem *udfordring* og *problem* 8.140/31.400 (ca. 21 % *udfordring*). Og i de seneste to år (indtil 15/11 2017) har *udfordring* endda overhalet *problem*: 177.000/171.000 (ca. 51 % *udfordring*).

En tilsvarende bevægelse kan man se i engelsk, hvor det er blevet mere almindeligt at møde *challenge* snarere end *problem*.

Men som man ser af tallene, er ordet *problem* sandelig ikke forsvundet fra sprogbugen. Der er stadig problemer i nogle sammenhænge, fx

Der er problemer med internetforbindelsen i denne del af byen.

Vi har et problem med fugt i kældereren.

Jytte påpegede straks problemet med den manglende sikkerhedsafskærmning.

Vandværket er lukket på grund af problemer med sprøjtegift i grundvandet.

De havde ingen problemer med myg i juni. (Negationer)

Kun i spøg kan man sige, at »internetforbindelsen i denne del af byen er en udfordring«. Men hvis man derimod skifter perspektiv fra brugeren af internettet til leverandøren, ser det anderledes ud:

Internetforbindelsen i denne del af byen er et problem / en udfordring for bredbåndsleverandøren Fem.

Tilsvarende kan beboere have et problem med fugt i kælderen, hvorimod entreprenøren eller mureren står med et problem, der også kan betegnes en udfordring. For det er dem, der mest oplagt skal forsøge at løse problemet.

Denne analyse forklarer også, hvorfor sprøjtegiften i grundvandet mest er et problem og ikke så meget en udfordring. Problemet er nemlig *kategorisk*. Det har ikke nogen enkel løsning, og det er derfor ikke nogen opgave, som kan kaldes en udfordring. Anderledes ville det se ud her:

Vandværket er lukket på grund af problemer/udfordringer med at finde politisk acceptable placeringer af nye vandboringer.

Hvis der *ikke* er noget problem, så giver det heller ikke mening at tale om en udfordring. Så det hedder »De havde ingen problemer med myg i juni«, mens det er mindre oplagt med *udfordringer*.

Brugen af *udfordring* i stedet for *problem* kan udmærket kaldes en kliché. Sprogbrugeren har gjort sig den ulejlighed at skifte det negative *problem* ud med det positive, igangsættende *udfordring*. Men når man har hørt den udskiftning et par gange, holder den op med at være interessant. Og derefter opfatter man den som et futilt forsøg på sproglig originalitet. Klicheer kan være trælse, men de er ikke noget at blive sur over, fordi afsenderen har gjort et oprigtigt forsøg på at være original.

Der er en anden og vigtigere grund til at man kan blive irriteret over brugen af *udfordring* som erstatning for *problem*. *Udfordring* fokuserer på løsningsaspektet af et problem. Det er der ikke noget galt i. Men man kan blive sur over den attitude til løsningen, der ligger i *udfordring*. Den er

en *ansporing*, drevet af *viljen til at overvinde*. I det lys er *udfordring* en rigtig egocentrisk konstruktion, der passer lige ind i 1980'ernes gods af selvhjælps- og coach-sprog. Ideen er, at mennesker først udvikler sig, når de udfordrer sig selv og sætter sig selv mål. Og så tager vi lige fem arm-bøjninger mere.

Udfordringerne slutter ikke her. For *udfordring* har også været i brug i nogle årtier som formildende omskrivning, en eufemisme. Det er adjektivet *udfordret*, der bruges i stedet for handicappet – i alle grader. Handicap er problemer som følger af en funktionsnedsættelse eller lignende begrænsning. Så lyder *udfordret* muligvis bedre.

Også denne sprogbrug har en engelsk parallel i *challenged*. Personer af dværgvækst (voksne under 147 cm) kan fx kaldes *vertically challenged*. Jeg tvivler på, at det er noget, dværge bryder sig om at blive kaldt. Men dem, der siger sådan, får det forhåbentlig bedre med sig selv.

I stedet for at tale og skrive om *udfordrede* personer, kan man holde sig til FN's handicapkonvention. Den siger, at man skal kalde handicappede, hvad de kalder sig selv. Hvad det er, kan man slå op på deres organisations hjemmesider, hvis man er i tvivl.

Tendensen til generalisation fra *fx problem* til *problemstilling* eller *problematik* behandlede Erik Hansen og jeg i Mål og Mæle, 16. årgang (1993), nr. 1, s. 7-12.

Carsten Elbro

Sprogviden – med slavisk tema

1. Hvor mange kasus (fald) har russisk?
2. Hvad hedder *Prag* på tjekkisk?
3. Hvilken navnebetydning ligger egentlig til grund for førsteledet i *molotovcocktail*?
4. I hvilke to lande af følgende er hovedsproget *ikke* slavisk: Albanien, Kroatien, Rumænien, Serbien, Slovakiet, Slovenien og Ukraine?
5. Hvad betyder *Jugo-* i *Jugoslavien* egentlig?
6. Hvad betyder *Pravda*, sovjettidens store avis?
7. Hvilken europæisk storby hedder på russisk *Рим* (Rim)?
8. Hvad hedder byen *Lemberg* i dag?
9. Hvor mange stavelser er der i det tjekiske bynavn *Plzeň*?
10. Hvilket verdenshjørne er indeholdt i den russiske by *Vladivostok*?
11. Hvad kaldes det alfabet der anvendes i lande som Rusland, Bulgarien og Serbien?
12. Hvad betyder det russiske bynavn *Novgorod* direkte oversat?
13. Hvad hed *Sankt Petersborg* indtil 1991?
14. Hvilken statsleders navn var egentlig *Vladimir Il'itsj Ul'janov*?
15. I hvilket større slavisk sprog indgår *w* som et meget hyppigt bogstav?
16. Hvad gemmer sig bag dette skilt?

17. Og bag dette?

18. Hvordan forkortes *Sovjetunionen* på russisk med fire kyrilliske bogstaver?
19. Hvad kalder vi den polske region *Śląsk* på dansk?
20. Hvilken adjektivbetydning ligger til grund for *Bolsjojteatret*?
21. Er *Sasja* et pige- eller drengenavn i Rusland?

KF og TO